

PRED-PREDIKATÍVNA KONCEPCIA PRAVDY

JANA SOLMOŠIOVÁ, Katedra filozofie a dejín filozofie FiF UK, Bratislava

Problém pravdy, dodnes nevyjasnený, ktorý sprevádza myslenie od jeho počiatku a ktorý stál pri zrode samotnej filozofie, vyvoláva stále potrebu nanovo premyslieť a pochopiť povahu pravdy.

Skúsenosti dnešného človeka už nezodpovedá koncepcia absolútnej pravdy ako apriórnej podmienky možnosti, ktorú predkladal dogmatizmus, a podobne ani koncepcia pravdy ako zhody poznania, myslenia s vecou. História filozofických pokusov ukazuje, že ide o problém vymykajúci sa akémukoľvek predmetnému uchopeniu, ktoré by označovalo pravdu za "niečo". Pravdu skôr zakúšame ako stálu otvorenosť, odkrytosť, ktorá umožňuje, že sa nám predmetné skutočnosti, veci ukazujú také, aké sú, v pravom svetle.

Ešte stále však pred nami zostáva úloha opísať túto skúsenosť otvorenosti, neskrytosti, pravdy. Možno nám pritom pomôžu úvahy Martina Heideggera, ktorý naznačil jednu z ciest.

Kríza základných pojmov. V druhej polovici 19. storočia musela veda čeliť rozsiahlemu sporu o "základné pojmy", ktorý sa rozvinul ako jeden z aspektov krízy vied. Pojmy, ktoré vznikali na základe verifikovateľných poznatkov, vedeckých, objektívnych faktov a ktoré zaručovali vede orientáciu v skutočnosti, sa stali neadekvátnymi. Nezodpovedali už novej skúsenosti a jej nárokom, ako ich opisuje Edmund Husserl vo svojom diele *Kríza európskych vied a transcendentálna fenomenológia*, hľadaniu odpovede na "otázky zmyslu alebo nezmyselnosti celej ľudskej existencie" ([5], 28).

Takmer všetky vedné odbory prežívali krízu svojich základov. Na ilustráciu M. Heidegger v úvodných paragrafoch *Bytia a času* uvádza príklady z matematiky, kde sa bojuje o vlastný predmet tejto vedy, z fyziky, biológie, historických duchovných vied a vari najjasnejšie poukazuje na revíziu pojmov v teológii, kde si podľa neho pomaly začíname uvedomovať Lutherovo zistenie, že teologická dogmatika spočíva na základe, ktorý nie je v súlade s pôvodným obsahom viery a "ktorého pojmový aparát nielenže pre teologickú problematiku nestačí, ale ju zakrýva a skresľuje" ([4], 10).

Vedy rozumejú tejto kríze, ak sa permanentne usilujú vytvárať vzťah ku skutočnosti, vytvárať súlad medzi používaným pojmovým aparátom a novou skúsenosťou. Ani filozofiu však nemožno postaviť v tomto procese bokom, najmä ak chce vytrvať v napätí a v neustálom zápase o pochopenie. I filozofia musí pripustiť, že nie sme si celkom istí, čo znamenajú niektoré základné určenia a výrazy, ktoré bežne používame. Ak tieto stratili svoju legitimitu, tak stratili niť, spojivo s oným pôvodným, predpredikatívnym, čoho boli artikuláciou.

Martin Heidegger bol jedným z mysliteľov, pre ktorých sa základnou témou uvažovania stala sféra pred-predikatívneho, pôvodného (na návrat k "veciam samým")

už apeloval Husserl). Heidegger sa snaží vrátiť pojmom ich pôvodný význam, vystaviť im "rodný list" ([4], 22), aby sme ich mohli chápať z ich vlastného základu. Pritom postupuje fenomenologicky, čo znamená, že necháva pred nás predstupovať veci a udalosti také, aké samy sú, ešte predtým, ako o nich začneme hovoriť.

Revíziu podrobujú Heidegger viaceré pojmy. Základným pojmom, ktorý sa nesie ako "Leitmotiv" jeho filozofie, je pojem bytia; v súvislosti s ním aj pojem pravdy nadobúda iné rozmery. Heidegger sa pokúša podobne ako Gréci myslieť bytie a pravdu spolu. Ak sa mu podarí odkryť pred-predikatívny význam fenoménu pravdy, mohlo by sa prostredníctvom nej ohlásiť bytie samo.

V našom myslení je hlboko zakorenená koncepcia, že pravda spočíva vo výpovedi. Výpoveď je pravdivá, ak sa zhoduje so skutočnosťou, s daným predmetom či vecou. Pravda pochopená ako pravdivosť výpovede je charakteristická pre sféru pojmového, predikatívneho, ktorá však stráca svoju platnosť tam, kde by malo ísť o porozumenie skúsenosti človeka s tým, čo ho presahuje.

Heidegger kladie na svoje myslenie vysoký nárok vstúpiť do oblasti pred-predikatívneho a v nej hľadať pôvodný fenomén pravdy, ktorému, zdá sa, rozumeli len Gréci a ktorý sa presunom do kompetencie logiky modifikoval. Heideggerova cesta za "pravdou" je neustálym hľadaním a znovu-premýšľaním, preto pri určovaní jej pôvodnej bytnosti, teda "základu vnútornej možnosti toho, čo sa predovšetkým a všeobecne pokladá za známe" ([3], 31), prechádza Heidegger istým vývojom. Problémom pravdy sa zaoberá vo viacerých dielach nasledujúcich po *Bytí a čase*, najmä však v dielach *Čo je metafyzika?* (1929), *O bytnosti dôvodu* (1929), *O bytnosti pravdy* (1930), *Zrodenie umeleckého diela* (1935). Nebudeme sledovať každú zastávku na jeho ceste, ale pokúsime sa zamyslieť nad fenoménom pravdy, ako ho analyzuje v dielku *O bytnosti pravdy*, ktoré zaujíma medzi inými významné miesto, pretože predstavuje Heideggerov prechod na neskoršiu pozíciu v chápaní pravdy, ako sa o tom sám zmieňuje v *Liste o humanizme* (1946) ([1], 72).

Pred-predikatívny význam fenoménu pravdy. Heideggerovým východiskom pri hľadaní pôvodného pred-predikatívneho fenoménu pravdy je tradičná koncepcia pravdy, ktorej bytnosťou, teda základom vnútornej možnosti je *adaequatio intellectus et rei*. Čo vlastne *adaequatio*, zhoda, znamená?

Ak sa výpoveď zhoduje s vecou, nepôjde medzi nimi zrejme o vecnú rovnosť, ale o nejaký vzťah, ktorý Heidegger nazýva pred-stavujúcim vzťahom, pretože výpoveď vypovedá o veci, predmete, udalosti, pred-stavuje ich. Pred-staviť vec znamená ukázať ju takú, aká ona sama je. Špecifický vzťah tak - ako je tu zdôraznený, pretože výpoveď je pravdivá vtedy, keď pred-stavuje vec tak, ako ona je, keď sa riadi vecou, predmetom, súcno. Súcno, ktorým bolo v západnom myslení nazvané tu-prítomniace (*das Anwesende*), zjavné ako také ([3], 25), sa stáva pre výpoveď mierou (Ma). Pravdivé, to, na čo sa výpoveď primeriava, je teda súcno, zjavné ako také. Pred-predikatívny význam pravdy je spojený s odkrytím súcna, zjavnosťou súcna. Bytnosťou tejto pravdy je podľa Heideggera sloboda (voľnosť).

Podmienkou toho, že sa vypovedajúci riadi súcno, zjavným, je voľnosť, sloboda pre zjavné, ktoré sa nachádza v istom otvorenom poli (*Freisein zum Offenbaren eines*

Offenen) ([3], 30). "Voľnosť (sloboda) pre zjavné v otvorenom poli necháva príslušné súcno byť vždy tým súcnom, ktorým je. Sloboda (Freiheit) sa teraz odhaľuje ako nechanie-súcna-byť" ([3], 37) tým, čím je a ako je. Voľnosť nezasahuje do odkrytosti súcna, ale ho necháva byť sebou samým, oddáva sa jeho zjavnosti, vystavuje sa jeho odkrytosti. Ako takto "v sebe sa vy-stavujúca, ek-sistentná" ([3], 39) nie je vlastnosťou človeka, vypovedajúceho o jeho prístupu k zjavnosti súcna, ale je ešte pôvodnejšia ako človek. Jej pôvodnosť je pre človeka uchovaná v po-byte (Da-sein), ktorý charakterizuje jeho vzťah k otvorenosti, odkrytosti súcna. Po-byť je umožnený až touto odkrytosťou súcna, pretože je do nej vy-stavený. Sloboda, voľnosť potom musí mať základ ešte v niečom pôvodnejšom, ako je bytie pobytu. Heidegger hovorí, že "sloboda je základom vnútornej možnosti správnosti len preto, že svoju vlastnú bytnosť čerpá z pôvodnejšej bytnosti jedine bytostnej pravdy" ([3], 37).

V druhej polovici diela *O bytnosti pravdy* Heidegger rozlišuje medzi "odkrytosťou súcna ako takého" a "zjavnosťou súcna vcelku". Svoju pozornosť tentoraz nezameral na bytie súcna, zjavné ako také, ale na bytie samo, ktoré nazval súcnom vcelku. Súcno vcelku je otvorenosťou, ktorá preniká všetkým a všetko súcno už dopredu zladňuje. Predstavuje akúsi celkovú "naladenosť", ktorá prechádza ľudské vzťahovanie sa k súcnu a určuje (naladuje) ho. Práve pre svoju "celkovosť" zostáva súcno vcelku neuchopiteľné, skryté, nepovšimnuté. Voľnosť (sloboda), ktorá necháva byť jednotlivé súcno vo svojej odkrytosti, zároveň skrýva súcno vcelku. Je voľnosťou odkrývajúcou i skrývajúcou.

Ako odkrývajúca voľnosť (nechanie-súcna-byť) je bytnosťou pravdy ako odkrytosti. Skrytosť súcna vcelku musí byť potom myslená ako "ne-odkrytosť a tým bytnosti pravdy najvlastnejšia ne-pravda" ([3], 53). Skrytosť je "staršia ako akákoľvek zjavnosť toho či oného súcna" ([3], 53), je teda podmienkou možnosti zjavnosti, podmienkou možnosti pravdy ako odkrytosti súcna. Heidegger zostáva pri chápaní pravdy ako odkrytosti, avšak odhalením jej základu v skrytosti možno pravdu pochopiť len v zmysle odkrývania, vystupovania zo skrytosti, teda ako ne-skrytosť (Un-Verborgenheit). Skrytosť ako pôvodná bytnosť pravdy je teraz v ne-skrytosti uchovaná. K tejto pre-predikatívnej koncepcii pravdy prichádza Heidegger prostredníctvom etymologickej analýzy gréckeho *a-létheia*. Gréci chápali pravdu ako *a-létheia*, ne-skrytosť.¹

Skrytosť sama (skrytie súcna vcelku) zostáva skrytá ("skrytosť skrytého"), zostáva "tajomstvom" ([3], 53). Tajomstvo uchováva skrytosť a čo je dôležité, nepovoľuje nám vôbec k nej preniknúť. V *Bytí a čase* sa Heidegger pokúšal vypracovaním existenciálnej analytiky odhaliť porozumenie bytia, priblížiť sa k bytiu, k skrytosti. Práca *O bytnosti pravdy* predstavuje istý zlom v tomto úsilí práve preto, že nová skúsenosť s bytím ukazuje, že "bytie sa vo svojej najvlastnejšej bytnosti skrýva, a tým sa každému pokusu o preniknutie do svojej skrytosti vymyká" ([6], 28, pozn. 59).

¹ S neskrýtosťou, *alétheia*, zápasí Heidegger po celý život. V diele *Koniec filozofie a úloha myslenia* (1964) hovorí, že "tvrdenie o premene bytnosti pravdy, t.j. od neskrýtosti k správnosti nie je udržateľné" ([2], 31), pretože sa ukazuje, že *alétheia* bola hneď od začiatku myslená ako *orthotés*, ako správnosť. To pre nás znamená, že "prirodzeným pojmom pravdy sa nemieni neskrýtosť, a to ani v gréckej filozofii" ([2], 31).

Človek sa odvracia od tajomstva skrytosti súcna vcelku, zabúda naň, pretože smeruje k najbližšie bežnému súcnu. Zabudnutosť skrytia označuje Heidegger ako blud, sčestie, ktorému je človek permanentne vystavený. Avšak tajomstvo, i keď zabudnuté, zostáva naďalej prítomné v podobe tiesne, ktorá preniká človekom. Je to tieseň, ktorá ho provokuje, aby zameral svoj pohľad na tajomstvo. To by podľa Heideggera znamenalo vystaviť sa jedinej otázke, "totiž, čo je súcno vcelku ako také" ([3], 65). Znamenalo by to položiť si doteraz nezvládnutú otázku o Bytí.

Heidegger sa na ceste hľadania pôvodnej, počiatočnej bytnosti pravdy ocitá pred otázkou pravdy Bytia. Ne-pravda (skrytie a sčestie) patrí k pôvodnej bytnosti pravdy (ne-skrytosti), v ktorej našla svoju možnosť i voľnosť sloboda (nechanie-súcna-byť). Pýtať sa, čím je ne-pravda (skrytie a zabudnutosť skrytia) vo svojej bytnosti, znamená pýtať sa na Bytie ako také, "ktoré sme si už dávno zvykli považovať len za súcno vcelku" ([3], 71).

V Poznámke z roku 1967 k práci *O bytnosti pravdy* Heidegger načrtáva predbežný rozvrh skúmania, ktoré treba ešte uskutočniť. Hovorí: "Odpoveďou na otázku o bytnosti pravdy je veta: bytnosťou pravdy je pravda bytnosti" ([3], 75). Pod bytnosťou máme chápať Bytie a "pravda tu znamená presvetľujúce skrývanie (lichtendes Bergen) ako základnú črtu Bytia" ([3], 75). "Meno tejto svetliny je alétheia." ([3], 75).

Heideggerovo myslenie odкрýva, že pred-predikatívny fenomén pravdy spočíva v boji, v zápase neskrytosti a skrývania. Hoci ako neskrytosť alétheia bude umožňovať prístup k jednotlivému súcnu, zároveň sa sama bude skrývať. Jeho prednáška však ukázala, že skrývanie, skrytosť (Verborgenheit) patrí k pravde, pretože je základom jej vnútornej možnosti.

Ak sa nám chvíľu podarilo ísť aj keď nie po Heideggerovej ceste myslenia, ale po chodníčku popri nej, pochopili sme, že fenomén pravdy je natoľko zložitý, že ho nemožno uchopiť prostredníctvom nejakej definície. Definícia pravdy ako zhody poznania s vecou nezachytáva náročný proces nášho častého zápasu o odhalenie, odkrytie "skutočnej" pravdy, nezachytáva náš boj so "skrytosťou". Heidegger sa vzoprel tlaku tradičného, vžitého pojmu pravdy a pokúsil sa myslieť zabudnuté alebo dokonca nemyslené, bez nároku na konečnú platnosť. Skúsenosť skrytosti a zahalenosti, ktorá ho stále drží v napätí, je príčinou neustáleho znovu-premýšľania bytnosti ne-skrytosti, bytnosti alétheia. Jeho myslenie je podobné ceste básnika, ktorý prostredníctvom metafory myslené síce naznačuje, ale zároveň dáva najavo, že je to len náznak. Veľkosť tohto myslenia spočíva v tom, že sa neuzatvára, ale zostáva otvorené pre nové skúsenosti a nové cesty a umožňuje i revíziu doterajších koncepcií či základných pojmov.

LITERATÚRA

- [1] HEIDEGGER, M.: Brief über den Humanismus. In: Heidegger, M.: Gesamtausgabe. Band 9. "Wegmarken". Frankfurt am Main, Vittorio Klostermann-Verlag 1976, s. 313-364.
- [2] HEIDEGGER, M.: Konec filozofie a úkol myšlení. In: Heidegger, M.: Konec filosofie a úkol myšlení. Praha, Oikoymenth 1993, s. 7-35.
- [3] HEIDEGGER, M.: O pravdě a bytí. Praha, Mladá fronta 1993.
- [4] HEIDEGGER, M.: Sein und Zeit. Aufl. Tübingen, Max Niemeyer-Verlag 1993.
- [5] HUSSERL, E.: Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie. Praha, Academia 1996.
- [6] KARFÍK, F.: Dvojitý pojem svobody u Martina Heideggera. In: Reflexe 9, 1993, s. 1-32.

Mgr. Jana Solmošiová
Katedra filozofie a dejín
filozofie FiF UK
Šafárikovo nám. 6
818 06 Bratislava
SR